

Теорія та історія держави та права

ПРАВО ДИТИНИ НА ЛЮДСЬКУ ГІДНІСТЬ

Наталія Опольська

канд. юрид. наук

доцент кафедри правознавства

Вінницького національного аграрного університету

У статті розглянуто правове регулювання права дитини на людську гідність та його особливості. Визначено пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства з метою посилення гарантованості права дитини на людську гідність.

Ключові слова: право дитини на людську гідність, виховання дитини, реалізація прав дитини.

Актуальність вивчення теоретичних та практичних проблем забезпечення прав та свобод дитини тісно пов'язана з розвитком демократичної, соціально-правової держави, становлення якої передбачає необхідність формування молодого покоління, відродження української нації.

Неналежна увага до процесу розвитку дитини, до реалізації її прав та свобод веде до викривленого сприйняття нею навколишнього світу, підміни ідеалів, що може відобразитись у поширенні дитячої злочинності, безпритульності, криміналізації суспільства

Важливість та актуальність теми обумовлена тим, що людська гідність дитини є однією з основних концепцій, на яких базується охорона, реалізація та захист прав та свобод дитини.

Метою статті є дослідження категорії «людська гідність дитини» та її значення у процесі забезпечення прав та свобод дитини.

Наукове опрацювання проблем захисту прав дитини проводилось вченими різних галузей права. Значний внесок у дослідження

теоретико-правових аспектів процесу становлення, розвитку та функціонування прав дитини здійснили українські науковці: О.І. Анатолієва, С.П. Коталейчук, Н.М. Крестовська, С.В. Несинова та ін. Серед російських науковців зазначені питання досліджували: В.І. Абрамов, В.В. Кулапов, Є.А. Лактюнкіна, Т.Ю. Смолова та ін.

Дослідженню проблем людської гідності присвятили свої праці такі вчені: А. Анісімов, М. Гуренко-Вайцман, О.Грищук, М. Козюбра, М. Малєїн, П. Рабінович, О. Тихомиров, та інші.

Незважаючи на значний інтерес науковців до зазначеної проблеми, на сьогоднішній день у вітчизняній юридичній науці недостатньо досліджень, присвячених загальнотеоретичним аспектам захисту прав дитини. Поза увагою вчених залишились питання правового регулювання права дитини на людську гідність.

Людська гідність дитини – є однією з визначальних концепцій, що лежать в основі захисту дитини. Це поняття глибоко проникло у зміст як міжнародних так і національних правових актів.

Ч.1 ст. 16 Конвенції ООН про права дитини ратифікованої Постановою ВР N 789-ХІІ від 27.02.91р. передбачає, що жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного посягання на її честь і гідність.

Ст.10 Закону України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-ІІІ (зі змінами від 06.07.2010) передбачає, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості і виключають приниження честі та гідності дитини.

П. 7 ст. 150 Сімейного кодексу України від 10.01.2002 № 2947-III передбачає, що забороняються фізичні покарання дитини батьками, а також застосування інших покарань, що принижують людську гідність дитини.

Отож, право дитини на гідність лежить в основі її правового статусу, є вихідним положенням у правовому регулюванні взаємовідносин у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах.

На сьогоднішній день у національному законодавстві відсутнє визначення поняття людської гідності дитини. На наш погляд, воно є необхідним, оскільки, діти внаслідок вікових особливостей розвитку становлять групу осіб, що характеризується наївністю, довірливістю, залежністю від інших осіб, піддатливістю до різних маніпуляцій та зловживань із боку дорослих. Вони є однією з найменш захищених верств населення.

Відсутність у чинному законодавстві легального визначення людської гідності дитини сприяє використанню прав (як дитини так і батьків осіб, що їх заміщують) всупереч їх цільового призначення.

Нерідко, не поважаючи людську гідність дитини, батьки перевищують право обирати форми та методи виховання, яке передбачене п.3. ст. 151 Сімейного кодексу України.

Плутаючи методи виховання із звичайним насильством, батьки намагаються бути «розпорядниками» життя власної дитини. Не знаючи іншого ставлення, діти не можуть правильно оцінити ситуацію, вбачають власну провину у конфлікті й не звертаються за допомогою.

Засоби масової інформації переповнені відомостями про зловживання правом на виховання з боку батьків, осіб що їх заміщують, тощо. Наприклад, 37-річний батько посадив 14-річну доньку Надію на ланцюг й намагався водити селищем. У такий спосіб він хотів залучити

її до праці на присадибній ділянці. Причому чоловік свято вірив, що вчиняє правильно, — мовляв, це його особливий метод виховання. До правоохоронців звернувся відділ освіти РДА [1, с.17].

Про факт «ланцюгового виховання» до райвідділу міліції не заявляли ні мати — працівниця дитсадка, ні односельці. Сприйняття цього факту як належного вказує на низький рівень їх правової культури, не усвідомлення, що дитина має право на людську гідність, а подібні «методи виховання» в першу чергу його порушують.

Тоталітарні методи не правового державного управління в минулому і суттєвий розрив між правовими нормами та реальними відносинами сьогодні зумовили зневажливе ставлення до прав дитини, застосування до неї психологічного та фізичного насильства, невизнання дитини як активного суб'єкта належних їй прав та свобод.

Проблемою сучасного українського суспільства залишається ставлення до дитини не як до повноцінного члена суспільства, а як до особи, над якою дорослий (учитель, вихователь тощо) має якісь переваги. Підтвердженням цьому є опитування, проведене Українським інститутом соціологічних досліджень, в результаті якого найбільшого рейтингу набули такі відповіді: «Ніхто з дорослих не вважає дітей повноправними членами суспільства», «Діти відчують себе власністю батьків», «Вчителі повністю ігнорують особистість дитини». І лише 5 % опитаних дітей вказали, що: «Права дитини поважаються завжди» [2, с. 41].

Особливості розвитку дитини, її несформована правова свідомість можуть зумовити безумовне підкорення такій системі, сприяти пасивній поведінці байдужості до участі у громадському житті або ж, навпаки, підштовхнути до протиправної поведінки.

Численні порушення прав дитини зумовлені з одного боку низьким рівнем правової культури суспільства, а з іншого – відсутністю у чинному законодавстві легального визначення людської гідності дитини.

Доцільність законодавчого закріплення цієї категорії ми вбачаємо у тому, що це підвищить рівень забезпечення прав та свобод дитини, сприятиме правильній кваліфікації тих чи інших дій батьків, опікунів, вчителів, вихователів.

Проблема співвідношення права дитини на людську гідність та обов'язку батьків виховувати своїх дітей неодноразово ставала предметом дискусій науковців. Педагоги зазначають, що неможливо взагалі виключити можливість покарання дитини батьками, оскільки воно є одним із важливих методів виховання [3, с.217]. Але будь-яке покарання в тій чи в іншій формі принижує честь та гідність дитини.

Юристи доводять, що важливим є питання про те, які ж саме покарання мають право застосовувати батьки, не порушуючи моральну та психічну свободу дитини [4, 190]. Отже, виникають суттєві протиріччя у підходах до виховання дитини правознавців та педагогів.

На нашу думку, це питання можна вирішити, доповнивши п.1 ст. 150 Сімейного кодексу України, вказавши, що: „Батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод людини, любові до своєї сім'ї, родини, Батьківщини, розвивати та примножувати людську гідність дитини”.

Крім того, для ефективного забезпечення прав та свобод дитини необхідно, щоб усі спеціалісти у даній галузі, посадові особи органів державної влади і місцевого самоврядування, правоохоронних органів, вчителі, батьки ті ін. особи усвідомлювали та поважали право дитини на людську гідність.

П. М. Рабінович, обговорюючи необхідність оновлення Конституції України, обгрунтовано доводить необхідність більш рельєфно відобразити значущість гідності людини, як основи, фундаменту усієї системи її основоположних прав і свобод, включивши це положення до ч.1 ст.21 КУ [5, с. 8].

З нашої точки зору, подібні заходи доцільно застосовувати і для підвищення ефективності законодавства у сфері захисту прав та свобод дитини.

Сучасні науковці дефініцію людської гідності пов'язують в основному з цінністю людини та оцінкою її значення і місця у суспільстві та державі.

М. Г. Тофтул, вказує, що визнання суспільством гідності людини позитивно впливає на розвиток почуття її власної гідності як форми самосвідомості. Це визнання вона сприймає як свідчення об'єктивного існування її гідності, навіть за відсутності її моральних чеснот. А це сприяє формуванню самовимогливості і самоконтролю людини, що належить до передумов її самовдосконалення [6, с.167].

О.В. Грищук зазначила, що людська гідність і гідність людини – це дві різні категорії. Людська гідність – це самоцінність та суспільна значимість людини як біосоціодуховної істоти, яка визначається існуючими суспільними відносинами, не залежить від людини і має бути рівною для всіх людей. А гідність людини – це внутрішня оцінка нею власної цінності, яка ґрунтується на схваленій домінуючою частиною суспільства моральній самосвідомості і готовності її охорони за будь-яких умов, а також очікування з цього приводу поваги зі сторони інших [7, с. 14].

В цілому погоджуючись із вченими щодо універсального характеру дефініції «людська гідність», слід зауважити, що поняття людської гідності дитини тісно пов'язане з ним, але має свої особливості.

Розмірковуючи про гідність дитини, потрібно зазначити, що їй з народження притаманна людська гідність, яка не залежить від її індивідуальних особливостей, і включає доброту та людяність, що притаманні кожній людині. З розвитком у дитини формуються вимоги до власної поведінки, поведінки інших людей, моральна та правова оцінка дій, тобто розвивається її особиста гідність.

Внаслідок неправильного виховання в умовах неповаги до особистості дитини, ускладнюється процес розвитку особистої (власної) гідності дитини. Зважаючи на це, поняття людської гідності дитини потрібно розглядати як поєднання суспільної значимості дитини, вроджених людських якостей, що притаманні кожній людині як біосоціальної істоти, а також особистих якостей дитини, її самооцінка, що формується в процесі розвитку.

Особливості людської гідності дитини виявляються у тому, що вона відображає:

- об'єктивну, суспільно-моральну цінність вроджених людських якостей дитини як біосоціальної істоти;
- цінність всякої дитини як індивідуальної особистості;
- формується під впливом морального ставлення до дитини з боку суспільства.

З нашої точки зору, законодавче закріплення поняття людської гідності дитини сприятиме підвищенню ефективності забезпечення прав та свобод дитини.

Висновки

Аналіз категорії «людська гідність дитини» та її значення у процесі забезпечення прав та свобод дитини дозволяє зробити висновок про те, що людська гідність дитини є однією з визначальних концепцій, що лежать в основі як міжнародних так і національних правових актів, становить фундамент правового статусу дитини, є вихідним положенням у правовому регулюванні відносин у сім'ї, навчальних закладах та інших відносин, одним із учасників яких є дитина.

Відсутність законодавчого закріплення визначення людської гідності дитини ускладнює процес реалізації прав та свобод дитини, сприяє використанню прав батьків, опікунів тощо всупереч їх цільового призначення.

Для розширення змісту і обсягу прав та свобод дитини, а також для підвищення ефективності їх забезпечення необхідно внести наступні зміни та доповнення у законодавство:

а) до ст. 1 Закону України „Про охорону дитинства” включити визначення поняття „людська гідність дитини”, яка полягає у поєднанні вроджених людських якостей дитини як біосоціальної істоти, що притаманні кожній людині від народження, та особистих якостей дитини, які формуються у процесі розвитку;

б) п.1 ст. 150 Сімейного кодексу України пропонуємо викласти у такій редакції: „Батьки зобов’язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод людини, любові до своєї сім’ї, родини, Батьківщини, розвивати та примножувати людську гідність дитини”.

Пріоритетним напрямом подальших досліджень є створення теоретико-правових робіт, в яких було б ґрунтовно проаналізовано забезпечення права дитини на честь, його становлення на території України в контексті розвитку європейської цивілізації.

Література

1. *Шевчук С. Ланцюгове виховання / С.Шевчук // Дзеркало тижня. – 2008 — 26 вересня – С. 17.*
2. *Волинець Л. С. Права дитини в Україні: проблеми та перспекиви / Л.С.Волинець. — К. : Логос, 2000. — 74 с.*
3. *Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.; За ред. З. Н. Курлянд. — 2-ге вид., перероб. і доп.. — К.: Знання, 2005 — 320с.*
4. *Миньковский Г.М., Тузов А.П. Профилактика правонарушений среди несовершеннолетних - К.: Политиздат Украин•, 1987. – 287с.*
5. *Рабінович П. Конституційні гарантії прав людини і громадянина: можливості удосконалення / П. Рабінович // Юридичний Вісник України. —2008. — 26 черв. — 4 лип. — С. 8.*
6. *М.Г. Тофтул. Етика: Навчальний посібник/ М.Г. Тофтул. - К.: Академія, 2005. – 345с.*
7. *Гришук О. В. Людська гідність у праві: філософський аспект : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Гришук Оксана Вікторівна ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2008. — 36 с.*

В статье рассмотрено правовое регулирование права ребенка на человеческое достоинство и его особенности. Определены предложения относительно совершенствования действующего законодательства с целью усиления гарантированности права ребенка на человеческое достоинство.

The legal regulation of the children's right for the human dignity and its peculiarities are studied in the article. Proposals to the improvement of the active legislation in order to intensify guarantee of the children's right for the human dignity are submitted.